

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXVII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Књига 28

СЛОВЕНСКА ТЕРМИНОЛОГИЈА ДАНАС

Примљено на V скупу Одељења језика и књижевности
од 30. маја 2017. године, на основу реферата академика
Предрага Пићера и проф. др *Рајне Драгићевић*

Уредници

академик ПРЕДРАГ ПИПЕР
др ВЛАДАН ЈОВАНОВИЋ

БЕОГРАД
2017

ЛЕКСИКА ТРАДИЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ ПРЕМА ТЕМАТСКИМ ПОЉИМА*

Ивана В. Лазић Коњик**

Рад представља покушај да се на одабраном материјалу српских лирских народних песама прикаже лексика ових песама и традиционалне културе према заступљеним тематским (семантичким) пољима. Полази се од уобичајених принципа семантичке класификације у етнологији и етнолингвистици према којима се издвајају тематска поља, с циљем систематског представљања лексичког, предметног и појмовног света традиционалне културе. Издвојене су три основне појмовне категорије: 'Човек', 'Природа' и 'Особине света', које су даље сегментирани на тематске групе. Посебна пажња је посвећена истицању значаја оваквог начина представљања традиционалне лексике с аспекта њеног лингвокултуролошког, семантичког и појмовног проучавања, и с аспекта лингвокултуролошког лексикографског представљања.

Кључне речи: тематска (семантичка) класификација; тематска (семантичка) поља; фолклорна лексика; лексика; лексикографија; лирска фолклорна слика света; српски језик.

1.0. У раду ће се представити лексика српских лирских народних песама на корпусу прве књиге Вукових *Српских народних њјесама* (СНП 1)¹ с аспекта предметно-тематске класификације. Поћи ће се од уобичајених принципа тематске класификације у етнолингвистици према којима се издвајају тематска (семантичка) поља са задатком систематизације лексичког фонда лирских народних песама којим се именује и означава предметни и појмовни свет традиционалне културе. Циљ је да се на основу анализе семантичких особина фолклорних лексема издвоје надређене појмовне категорије релевантне за појмовну категоризацију и тематску класификацију ових лексема различитих концептуалних и семантичких домена и да се омогући системско представљање лексичкосемантичких односа међу њима на парадигматској равни како би се на тај начин допринело успостављању одговарајућег инвентара метајезичких јединица за њихов будући лексикографски семантички

---

* Рад је настао у оквиру пројекта бр. 178009 који се реализује у Институту за српски језик САНУ у Београду под финансијским покровитељством Министарства посвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

** Институт за српски језик САНУ, Београд; ivana.konjik@gmail.com

¹ Ексерциране су све песме, укупно 793 песме.

опис у лингвокултуролошком речнику језика српских народних песама. Тематска класификација лексике лирских народних песама на ширем плану значајна је с аспекта реконструкције и представљања елемената лирске фолклорне слике света.

1.1. Истраживање у овом раду део је шире заснованих теоријских лексиколошких, семантичких и лингвокултуролошких проучавања језика фолклора на материјалу лирских српских народних песама (СНП1)² с циљем израде лингвокултуролошког речника језика лирских српских народних песама,³ у коме би поред тумачења значења речи на одговарајући начин била представљена фолклорна симболика, обичаји, обреди, веровања, народна радиност и др. аспекти традиционалне културе похрањени у језику песама.

1.2. За ову прилику изабрали смо да говоримо о фолклорној лексичкој аспект тематске организације, јер је то једно од важних питања у планирању будућег речника везано за начин њене организације у речнику⁴ и лексикографско представљање. Исто тако, питање тематске класификације фолклорне лексике важно је са аспекта семантичког описа ових јединица, одређивања њиховог значења у речнику, јер правилан одабир надређеног појма, категорије за његову идентификацију и унапред утврђени принципи тога одабира обезбеђују адекватно и системско сврставање и представљање лексема у речнику (исп. Бартмињски 2011: 109–110; Ристић–Лазих–Коњик–Ивановић, у штампи).

² Записи песама које се у овом раду анализирају припадају усменом песништву а језик којим су испеване језику усмене народне традиције или језику фолклора. Термин „језик фолклора“ се у лингвистичким радовима интерпретира као наддијалекатска уметничка форма језика реализована у фолклорним текстовима на различитим језичким нивоима (Никитина 1988: 288; и у 1993, Часть II, Глава 4).

³ У досадашњим књижевно-теоријским и фолклорним истраживањима народна књижевност (како се фолклорни текстови уобичајено називају у нашим образовним установама) солидно су истражени са различитих аспеката, док је језик српских народних песама у истраживањима српских лингвиста као предмет проучавања остао по страни. Искуства других словенских средина показују да стање није много боље ни у другим словенским језицима у којима такође нема или има сасвим мало речника језика фолклора (у руском постоји речник језика руских народних епских песама СЯРФ (2006) који представља први оглед руске фолклорне лексикографије и шире засновани етнолингвистички лексикографски пројекти који поред фолклорног обухватају и етнографски материјал: *Словянские древности* (Н. И. Толстой и С. Толстой) а у Пољској етнолингвистички речник пољске традиционалне народне културе SSiSL (1980–); исп. и Никитина 1988; 1993; 1995).

⁴ У речницима се лексика уобичајено представља или по азбучном или по тематском (концептуалном) принципу што зависи од врсте, намене, концепције, обима речника, планираних корисника и др. У постојећим речницима језика фолклора примењује се углавном тематски приступ у представљању лексике како би се на што вернији начин рефлектовала структура фолклорне слике света (исп. нпр. СЯРФ; SSiSL), мада се предлаже и азбучни (исп. Никитина 1988: 289; и у 1993, Часть II, Глава 4).

2.0. У језичким истраживањима последњих неколико деценија један од важнијих праваца свакако је правац проучавања језичке слике света, националне и универзалне. Модерни когнитивни и етнолингвистички приступи усмерени су на истраживање везе између лексичке семантике и културних појава које се најбоље очитују у лексичком и фразеолошком језичком материјалу као потенцијалном носиоцу културне информације. Важан сегмент истраживања у том правцу представљају истраживања која се односе на реконструкцију семантике и симболике традиционалне духовне културе у којој значајно место припада свакодневним предметима традиционалне материјалне културе.

2.1. (Етно)лингвистичка истраживања традиционалне народне српске културе до сада су углавном вршена на материјалу народних говора и за потребе дијалектолошких истраживања, па су у складу са таквим потребама материјална и духовна култура народа у вези са различитим областима свакодневног живота представљани систематизовано у виду тематских класификација за дату територијалну област (преглед објављених радова на ову тему в. у Недељков 2012).

2.2. У предметно-тематским класификацијама речи се обједињују на основу асоцијативних, логичких и концептуалних сличности које су поред језичких одређене и ванјезичким факторима – област/сфера свакодневног живота на коју се нека лексичка јединица односи.⁵ Издвајање појмовних и тематских група у тематској класификацији, међутим, није универзално, па се класификације разликују и по броју издвојених тематских група и по бројности јединица у групама (исп. Морковкин 1970, Глава 2).

2.2.1. Свака класификација почиње од најопштијег појма у групи који има статус највише категорије (*genus proximum*), који се по правилу користи и као име (назив) саме групе. Даље се класификација спушта све до најнижих нивоа категоризације у виду хипонимске организације.

2.2.2. Као најопштије јављају се категорије предмета, радње (процеса) и особине (својства), а главни семантички односи међу члановима једне тематске групе испољавају се у виду односа род–врсте и ређе односа део–целина. Постоје и други типови семантичких односа са сврхом допуњавања или прецизирања основног односа као што су функција, материјал и начин израде, начин употребе и др.⁶ Представљањем семантичких односа унутар

---

⁵ Тематска класификација лексике изворно се заснива на критеријуму односа који постоје у самој стварности, па се претпоставља да су и први речници на почацима цивилизације морали бити идеографски (Морковкин 1970, Глава 2).

⁶ О поменутим класификаторским односима говоре различити аутори користећи различите термине (родовски назив, хипероним, хипоними функционални, класификаторски, партонимски меронимски; параметри, аспекти, фасете, тезаурусне функције) свдећи разматрану проблематику на исту суштину (исп. Рахилина 2000; Бартмињски 2011; Никитина 1993).

групе на такав начин главне особине и везе између самих појмова постају очигледне, а самим тим и елементи слике света одражени у њима.

2.3. Категоријално-семантички односи који се успостављају у тематској класификацији између лексема одсликавају односе који се успостављају унутар првог дела семантичке дефиниције – избор надређеног појма, па се тематска класификација лексике, поготово када су у питању именчке лексеме и предметни појмови показује као релевантно средство за избор надређеног родовског имена (исп. Морковкин 1970, Глава 1 и 4), и још више за одређивање класификаторских имена, функционалних, партонимских (меронимских) (Бартмињски 2011:114–115) и релационих имена типа родбинских односа (Рахилина 2000: 30–35) и др.

3.0. У раду ће се даље ализирати материјал именичких лексема којима се именују неке реалије лирске фолклорне слике света. У литератури је истакнуто схватање према којем је фолклорни свет предметни по својој природи, па се најјасније и најпрецизније може представити управо „портретисањем“ именица (Никитина 1993, Част II, Глава 4). Именице на најбољи начин одражавају поменуте системске односе таксонимије/хипонимије, партонимије/меронимије (Крофт и Круз 2005, према Драгићевић 2007: 292), због чега су погодне за овакву врсту систематизације и анализа.

3.1. Анализом ће, даље, бити обухваћен ограничен материјал именица које почињу словима А, Б, В, Г, Д, Ђ, Е, Ж, З, И⁷ на предоченом корпусу. И поред ограничености материјала, настојаће се да се покаже системско повезивање лексема у парадигмама, тематским групама, успостављањем континуираног ланца хиперонима одн. дифернцијалних семантичких особина, иако је јасно да ће тек целовит материјал омогућити потпун увид у међулексемске системске односе и у целовиту структуру лирске фолклорне слике света.

3.2. Народне терминологије похрањене у језику лирских народних песама не спадају у тзв. ускостручне специјализоване терминологије будући да су саставни део свакодневног живота традиционалног човека и његовог окружења, одраз типа материјалне и духовне културе тога времена. Један број лексема фолклорног језика припада уском делу општег лексичког фонда који се и данас користи. То су у правилу лексеме домаћег порекла за именовање основних појмова сваке групе које припадају старијем слоју језика, именују (нај)старији слој материјане културе и имају стабилан статус у лексичком систему.⁸ Лексеме којима се, с друге стране, именују предмети и појаве

⁷ Материјал је ограничен најпре зато што се у сређивању ексерпираних грађе у овом тренутку стигло до слова Ј, а затим и зато што се показало да је и тако ограничен материјал веома обиман па би анализа и представљање целокупног материјала лирских народних песама превазилазили задати обим рада.

⁸ Исп. закључке до којих је дошла Г. Вуковић истражујући лексику за именовање куће и покућства у Војводини (Вуковић 1988: 109–111). Јављају се такође грецизми и латинизми у

новијег датума везане за развијенији традиционални тип сеоске културе именују се „новијим“ речима које укључују елементе страног порекла, највише турског али и друге провенијенције (мађаризми, талијанизми). Лексички статус ових лексема у највећем броју случајева одређен је њиховим страним пореклом и факторима језичке употребе. То су регионално обележене лексеме и функционишу као једнозначне јединице у оквиру затворених тематских система којима припадају. С преласком српског језичког стандарда „из вуковске фолклорне фазе у претежно градску фазу“ и укључивањем у токове цивилизације 20. века (Ристић 2006: 14) велики број таквих лексема се изгубио баш као што се изгубила и материјална култура коју именују, па су наслеђене јединице народне лексике које се нису учврстиле у употреби потиснуте ка периферији лексичког система у пасивни лексички слој. Постојање одн. изостанак неке тематске групе у класификацији и степен њене попуњености добар су показатељ развијености и типа материјалне и духовне културе која се анализира, одн. утицаја ванјезичких фактора на језик.

3.3. Досадашња србистичка језичка и етнолингвистичка испитивања лексике традиционалне културе (претежно на основу истраживања народних говора) заснована на постојећим у науци прихваћеним моделима и методологијама тематске класификације, нпр. Н. И. Толстоја или Бака (С. D. Bock), прилагођена испитивној грађи (према упитницима за Српски дијалектолошки атлас, в. Милорадовић 2012, исп. Tasovac–Petrović 2015), пружају солидне основе за даља проучавања. У складу са досадашњом традицијом представљања тематске лексике, уважавајући специфичности усмено-поетског језика и фолклорне слике света лирских песама, даље ће се представити лексика лирских народних песама (именице) према појмовним категоријама / тематским групама. Поћи ће се од уобичајених појмовних категорија издвојених у литератури како би се представило укупно лексичко богатство лирске слике света и утврдиле области на које се оно односи.

3.4. Предложена класификација има прелиминарни карактер, будући да је за ову прилику анализиран ограничен лексички материјал. У даљем процесу рада у току израде речника, када у обзир буде узет целокупни материјал, могуће је да ће класификација претрпети измене нарочито у погледу броја и детаљније разраде група.

4.0. Анализа конкретног материјала и потешкоће на које се наилази у решавању појединачних проблема у класификацији показују да јасних граница међу појмовним категоријама и тематским групама нема и да је начелну систематизацију могуће решавати на више начина у зависности од анализираних

тематској области 'веровања и религија' који потичу из најстаријег слоја грчких (византијских) позајмљеница и представљају хришћанску црквену лексичку одговарајућих теолошких термилошких система.

материјала (исп. Tasovac–Petrović 2015; СЈРФ; Никитина 1993). У СЈРФ издвојене су следеће основне тематске категорије: Природа (*Мир природе*), Човек (*Мир човека*) и Особине света (*Характеристики мира*). Иста подела могла би се установити и у раду Tasovac–Petrović 2015 уопштавањем 27 издвојених тематских поља. Установљена општа троделна подела примениће се у класификацији и у овом раду док ће даља систематизација у виду тематских група и подгрупа бити прилагођена конкретном материјалу у складу са одликама лирске фолклорне слике света.

4.1. При разврставању лексике у оквиру тематских група консултовали смо принципе који су примењени у нашим ранијим класификацијама за одговарајуће области (када их има), нпр. за тематску групу 'Кућа' у Вуковић 1988, али због разлике у обиму и врсти анализиране грађе нисмо их се могли доследно држати већ према природи материјала који смо анализирали.

4.2. Јавља се проблем вишезначних речи које са различитим својим значењима, и симболиком, могу улазити у различите тематске групе, што може бити и жанровски детерминисано, нпр. жица ► упредена нит (у ткању, пређи, плетиву и сл.): *Колико је у рукаву жица, / Толико га уд'рило сѝр'јелица*; ► метална нит: *Пак одсече ѝри аришина ѝлајина / И две жице сама сува злајна*; ► струна на музичким инструментима: *Ударало у ѝшамбуру љаче: / Тамбура му од сувога злајна / Жице су му косе девојачке*; ИГРА ► активност са циљем забаве: *Врани се коњи играху, / Од игре, које играху / Сребрна седла ломљаху*; ► плес: *Игру игра ѝеливан Асане*; ► борба: *Јунаци су, ле, к игри дошли, ле, ле лељо ле! / Или ћу и, ле, надиграји, ле, ле лељо ле! Или мене, ле, не ће бији, ле, ле лељо ле!*; ДЕВОЈКА ► млада неударена женска особа, дорасла за удају: *Ђевојка је јечам жијо клела: / „Јечам жијо, у Бога љејојна! / „Ја ѝе жела, а ја ѝе не јела! / „Свајшовски ѝе коњи ѝозобали!*; ► вереница; невеста: *Дуждевић ме зове у свајшове, / Да му будем девер код девојке*; ГОСПОЉА ► удата жена: *Госјодар госјођи / На крилу засјоо, / Госјођа га буди, / У очи га љуби*; ► племићка титула: *Наш војвода, камо ѝи свајшови? — / Осјали се на мору возећи — / Наш војвода, ко возар бијаше? — / Возар беше госјођа девојка; / Све свајшове на венцу ѝревезе*; ► удата жена и племићка титула: *И у двору сјоли ѝоређани, / И на сјоолу свилени сагови, / На њим'сједе госјода свекрови, / И банице госјође свекрве* (припада и групи 'Човек'> 'Узраст и статус' и групи 'Човек'>'Титуле и звања', при чему су ова значења често тешко раздвојива).

4.2.1. Исто тако, једна реч може истовремено припадати двома групама, нпр. *бурма* ('Накит'>'Лепота' и 'Свадба'>'Верована и религија (обреди, обичаји, сујеверје)').⁹

⁹ У оваквим случајевима реч се наводи само једанпут, у овом случају у групи 'Накит'>'Лепота', а у напомени се даје податак о припадности и другој групи.

4.2.2. И поред настојања да се класификацијом обухвати што је могуће потпунији списак именица, један број речи остао је за сада изван класификације. Такав је нпр. експресивни тип лексике која се јавља као показатељ „нарочитих социјалних и индивидуално-психичких процеса у језику“ (Ристић 2006: 150), нпр. *аваница, аџамија, будала, злоћвор, ђидија, делија, дилавер, долибаша* и др., док неке од ових речи имају и експресивно и неекспресивно значење, па су само са одговарајућим значењем укључене у класификацију, нпр. *бећар*’момче; мушко дете’ *Исиод крила исџусџи дјевојку, / Пак је џосла за гору на воду; / Ал’ на води џри млада* и ’мангуп, лола’ *Бећар Мара у Бугаре зашла, / Све Бугаре редом браџимила, / А најџосле Перу Бугарина* или *дика (дикица)*. Такве су игре речи и речи тамног постања и нејасног значења, нпр. *божолe, дивор, илинча*. Такви су и појединачни случајви лексике која се за сада (док се не обради цео материјал) не може издвојити у посебне групе, нпр. *банда, биљег, благосов, изун, за(х)лађе, зло, зулум, зулумћар, игра, игришије*. Примере деминуције и аугментације наводили смо где год је то било могуће у загради иза речи са којом су везани творбеним процесима.

4.2.3. Из класификације ће, за ову прилику, бити изостављена ономастика, именице које означавају топониме, антропониме, етрониме и сл.

5.0. Класификација. Полазимо од основних појмовних категорија ’Природа’, ’Човек’ и ’Особине света’ у оквиру којих се даље издвајају тематске групе и подгрупе илустроване примерима (речи су распоређени по азбучном реду), како би се представили лексичкосемантички односи међу њима на парадигматској равни, уз напомене да су на почетак сваке групе стављене речи које представљају опште називе и истакнуте посебним фонтом, да се косом цртом одвајају забележени екавски, (и)јекавски и икавски облици, да се у загради под једноструким наводницима даје објашњење за мање познате речи а по изузетку се ради илустрације значења наводи стих курзивом, да се примери деминуције и аугментације дају у загради иза речи са којом су повезани творбеним процесом, када постоје, и да се код речи које остварују тесну синтагматску повезаност са другом речи та реч наводи такође у загради:

1. Природа

♦ **Биљке:** биље, бенђелук, босиљак, босиље, босиок, бршљан, велен, вратолом, детелина / дјетелина, ђетелина, гра(х), зеље, **житарице:** бјелица (шеница), боб, вшеница, жито, зоб, **цвеће:** божур, виола, вијола, виојла, гарофан (’каранфил’), гарофиље, дафина, ђелсамин, ђул, зумбул, **дрвеће:** дрво (дрвце), грм, амбер(-душа), бор, борик, борје, брекиња, (врбица), дуд, дренак, дрњина, глог, глогиње, жуборика, **аграрне културе:** војка (’воћка’), вође, ар(а)шлама, аршлама, бадем, бибер-грожђе, бимбер-грожђе, бостан, бостањ, вишња (вишњица, вишњичица), грожђе, гуња, дивљакиња, диња, дуња, жутица (наранца), зеленика (јабука), делови биљке:¹⁰ бокор, грана, гранчица, бехар, гонце (’ружин пупољак’), грозд, зрно (шенично)

¹⁰ Партонимске односе у класификацији нисмо посебно објашњавали већ смо речи са значењем делова одговарајуће реалије и сл. наводили на крају групе којој реалија припада истичући поменути однос глосом ’део предмета’ и сл.

♦ **Животиње: домаће животиње:** алат, ат, балабан (кокот), барна, благо (‘стока’), вепар, во (вока, волак.), вранац (вранчина), говедо, гуска, дорат (дора), ђогат (ђого, ђогин), зеленко (коњ), **рибе:** греч, **дивље животиње:** ЗВЕРЕ, ЗВЕРИЊЕ, бува, бумбар, видра, вук (вучина, вучић, вујо), гуштер, гуја, жаба, зец, змија, **птице:** бумбул (‘славуј’), врабац, врана, гавран, голуб (голубић), голубица (голубичица), голубље, грлица, делкушица (тица), жуња, део тела животиње: губица, грива

♦ **Небо:** ветар / вјетар (вјетриц), врућина, вијор, вијар (ветар), гром, дажд, запад, за(х)од, зима, исток, **небеска тела:** звезда (звездича), даница,

♦ **Земља:** ЗЕМЉА, блатушина, блато, **релеф:** брдо, брег / бријег, загорје, гора (горица), долина, дубрава, **вода:** ВОДА (водица), извор, **руде:** гвожђе, злато

2. Човек

♦ **Тело и делови тела:** бедра, бедрица (анат.), бок, брада, брк, врат, глава (главица), грло, десница, длака, дојка, зличица, зној, зуб, зул, **унутрашњи органи:** бубрег, вид, душа (душица), **стање тела:** здравље, болест, бол, болесник, болник, аста, грозница, губавица, **осећања:** брига, зазор, дерт, ијед

♦ **Називи за људе:** бећар, була, гост, дете/ ђете, ђетић, ђеца (ђечица), девојчица / ђевојчица, девојче / ђевојче, девојка / ђевојка, дика, дилбер, домаћин, домаћина, драги, драга, драгана, друг, другарица (друга), дружина, друштво, душман, ђак, ђул-кадуна, баба (бака, бабетина), дјед / ђед, **сродство:** баба, баба / бабо (‘отац’) (бабајко), брат (брата, браца, брајен, брале, бра-тац, браин), братинство, браћа, братић, братучед, дундо, жена, заова, заовица, зет, евлад, иноча (иночица), **свадбене улоге:** барјактар (барјактар-ђевојка), вереник / вјереник, вјереница, војно, девер / дјевер / дивер / ђевер, ђевер-баша, ђувегија, ђувеглија, женик, заручница, заручник, **титуле:** ага, алајбеговица, анума, бан, баница, бановица, бег, бего (експрес.), беговица, везир, витез, властела, властел, војвода, војвод-баша, војвода, главар, господа, господар, господин, госпођа, госпођица, господичић, дуждевић, даија, дахија, делибаша, деспот, дужд, ђенерал, ерцег

♦ **Кућа и њени делови:** дом, двор (‘дом, кућа’), ахар, вајат, ђердек (‘просторија у кући где младенци спавају прву брачну ноћ’), део: врата, греда, **покућство: судови (посуђе):** ваган, ведро / видро, долија (‘чаша којом се наздравља’), жбањиц (‘буренце’), звоно, имбрик, **направе и алати:** даска, држало, жарило, жица, **наменштај:** бешика, **постељина:** душек, **окућница (ближа и даља):** авлија, бандијера, бунар, буниште, виноград, градина, гувно, гумно, ђулистан, друм, део: бразда, **називи за посед:** агалук, беглук, газдашаг, **ватра:** ВАТРА, главња (‘дрво које гори на ватри’), жеравица, жишка, **кућни послови (називи послова, људи који их обављају, места где се обављају, предмета за обављање):** вез (везак), виноберје, дворба, жетва; бељарица / бјељарица, везиља, говедар, дадија, дворкиња; бијелило; ајкача, бадањ, баг, вретено, грабље, гробен, ђерђев, игла (иглица), део предмета: дилчик, брдило, **превозна средства:** барка, брод, галија, ђемија, житарица, део: веслоце, исполац

♦ **Одећа:** аљине (аљина), авли-марама, аздија, ал-ћергелет, алет, антерија, бињиш, бурунцуц-кошуља, белнук, барета, велета, вучи-капа, димије, дувак, дороц, долама, диван-кабаница, ђечерма, гајтан, гаће, зубун, зарукавје, **материјали и тканине:** астар, вуница, газимир, диба (‘скупоцена свилена тканина’), ђувезлија, ерир (‘платно од сирове свиле’), ибришим

♦ **Лепота: украсни предмети и накит:** адиђар, алин, баг, били-биљур, биљур, бисер, бисер-укосница, белензука, брњица, бурма¹¹, грињица, дизија, ђердан, ђулсија, ђулса, забулати, зрно (бисерово), **дотеривање:** гизда

¹¹ Припада и групи ‘Свадба’ > ‘Веровања и религија’.

♦ **Уметност: музички инструменти:** арфа, бубањ, гуслице, дудук, ђиманет, жица **плес:** ИГРА (*Иеру игра ђеливан Асане*)

♦ **Ум: истина, читање и писање:** дивит, артија

♦ **Глас:** диван, **ономатопеје:** гук, жубер, звека, звекет

♦ **Занати и занимања (место где се обављају, предмети):** ЗАНАТ, адвокат азнадар, азнадарче (експрес.), алас, базерђан, баш-терзија, возар, ећим, златар; безистен, болта, дућан; алка, букагије, завезице, ивер

♦ **Друштвена организација: насеља, грађевине:** амам, бања, задужбина, део: зид ('зидина'), **становништво:** грађанче, **војна:** ајдук, алајбег, алајбего (експр.), арамбаша, баша, бојник, војник, војска, гранатир, гусар, диздар; буна, игра (*Јунаци су, ле, к игри дошли, ле, ле лељо ле! / Или ћу и, ле, надиграјши, ле, ле лељо ле! Или мене, ле, не ће биши, ле, ле лељо ле!*), **оружје:** анцар, буздован, демешкиња, димскија, ђорда, део: балчак, игла ђимлија

♦ **Веровања и религија (обреди, обичаји, сујеверје):** адет, аманет, закон ('обичај'), завјет, **бабине:** бабине, **додоле:** дода, додола, **свадба:** ашик, барјак, бокчалук, вафов, венац / вијенац, венчање / вијенчање, вео, војводство, дјеверство, женидба, **Божји:** Бадњак, Божић, Божо, **даривање:** армаган, дар (дарак), **обичаји везани за смрт:** гребак ('хип. од гроб'), гроб, гробље, **религија:** закон ('вера, религија'), иман ('ислам'), дин ('ислам'), анђел (анђео), апостол (рлг.), аримандрит (цркв. нар.), ација (религ), бискуп, Бог, богословац, Богородица, владика, вера / вјера, враг (и сујев.), Госпа / госпа, Господ, гријех, духовник, ђаво (и сујев.), ђаволица (и сујев.), дева / дјева, господин ('господ'), игуман, Исус, **сујеверје, миг.:** ала', амајлија, бајалица, ђаво (и религ.), ђаволица (и религ.), вила, враг (и религ.), врачање, вештица, змај, игралиште (вилино)

♦ **Храна:** ВЕЧЕРА, ГОЗБИНА, алва, баклава, брашно, бунгур, варица, гурабије, ђул-баклава, заоблица, зељаница, зерде, **пиће:** вино (винце)

♦ **Поседовање и трговина: новац:** грош, благо, динар, дукат, зајам **намет:** арач, глоба

3. Особине света

♦ **Време:** ВРЕМЕ, БРИЈЕМЕ, век / вијек, вече, вечер, година (годиница), годиште, дан (данак), доба, зора, зорица

♦ **Мере:** аршин, вишина (висина), брзина

♦ **Боје:**¹² БОЈА

♦ **Бројеви:**¹³ БРОЈ, деветина, иљада

6.0. Предложена тематска класификација лексике српских лирских народних песама којом су предочене надређене појмовне категорије за дате лексема, поред тога што обезбеђује релевантне теоријско-методолошке основе за будуће адекватно одређивање и системско сврставање надређеног појма у семантичком представљању ових лексема у речнику у исто време показује најважније елементе националне лирске фолклорне слике света и њене семан-

¹² Тематска група 'Боје' је важна за конституисању лирске фолклорне слике света, иако речи којима се означавају боје не припадају именицама (*бео, зелен, златан, златени, вран*).

¹³ У тематској групи 'Бројеви' већи број чланова такође не припада именицама (*два, двадесет, двајух, двоје, девет, девешеро, девешти, девешоро, десет, десети, двије-три, двоји-три*).

тичке посебности: на који начин је човек тога времена живео, шта је вредновао, на шта није обраћао посебну пажњу. Анализом лексичког слоја језика ових песама потврђује се у литератури више пута истицана особина усмене лирике да културна традицијска матрица представљена у српским народним песмама рефлектује и сажима хронолошки и типолошки различите начине мишљења и различите културне обрасце, од митског погледа на свет и веровања у делотворност магије, преко хришћанског, до (етнографских) описа стварности времена у коме су песме извођене, те да песме чувају и преносе „одређена својства временских епоха, особености опште и регионалне културе сопственог народа“ (Милошевић-Ђорђевић 2008: 10–11, 15).

ЛИТЕРАТУРА

- Бартмињски 2011: Ј. Бартмињски, *Језик, слика, свей*. Београд: SlovoSlavia.
- Вуковић 1988: Г. Вуковић, *Терминологија куће и њокућсѝва у Војводини*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Драгићевић 2007: Р. Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.
- Милорадовић 2012: С. Милорадови, Лингвистички атласи – „централни инструмент“ савремене дијалектологије. *Зборник радова Етнографског института САНУ* 27, 141–151.
- Милошевић-Ђорђевић 2008: Н. Милошевић-Ђорђевић, Живот и обичаји и српска народна лирика, у: Н. Љубинковић, С. Самарџија (ур.), *Српско усмено стваралаштво*, Београд: Институт за књижевност и уметност, 7–18.
- Морковкин 1970: В.В. Морковкин, *Идеографические словари*. http://rifmovnik.ru/ideog_book2.htm 26.4.2016. 26.4.2016.
- Недельков 2012: Љ. Недельков, Тематска лексикографија као сведочанство о културном идентитету, у: Бојана Димитријевић (ур.), *Филологија и универзитет*, Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 105–120.
- Никитина 1988: С.Е. Никитина, Словарь языка фольклора: Принципы построения и структура, И.И. Костюшко (отв. ред.), *X Междунар. съезд славистов: История, культура, этнография и фольклор слав. народов*, Москва, 288–300.
- Никитина 1993: С.Е. Никитина, Устная народная культура и языковое сознание (электронное издание). М.: Наука. http://philologos.narod.ru/nikitina/Contents_rus.htm 26.4.2016.
- Никитина 1995: С.Е. Никитина, Словари языка фольклора: варианты описания слова, *Словарь и культура. К столетию с начала публикации „Словаря болгарского языка“ Н. Героева*. Материалы международной научной конференции. Москва: РАН, Институт славяноведения и балканистики, 94–95.
- Рахилина 2000: Е.В. Рахилина, *Когнитивный анализ предметных имен: семантика и сочетаемость*. Москва: Русские словари.
- Ристић 2006: С. Ристић, *Раслојеносћ лексики српског језика и лексичка норма*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Ристић–Лазих–Коњик–Ивановић, у штампи: С. Ристић, И. Лазих–Коњик, Н. Ивановић, *Метајезик лексикографске дефиниције у дескриптивном речнику (на материјалу речника српског језика)*.

СНП 1: Дела Вука Караџића, Српске народне пјесме I, В. Недић (прир.), Београд: Просвета, Нолит, 1987.

СЯРФ: *Словарь языка русского фольклора: лексика былины*, М.А. Бобунова, А.Т. Хроленко, Курск: Изд-во Курск. гос. ун-та, 2006.

SSiSL: *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, J. Bartmiński (koncepcja całości i redakcja), S. Niebrzegowska (od cz.3. Niebrzegowska-Bartmińska) (zastępca redaktora), t. I, [cz.] 1. *Niebo, światła niebieskie, ogień, kamienie*. Lublin 1996; [cz.] 2 *Ziemia, woda, podziemie*, Lublin 1999; [cz.] 3. *Meteorologia*, Lublin 2012; [cz.] 4. *Świat, światło, metale*, Lublin 2012.

Tasovac– Petrović 2015: T. Tasovac, S. Petrović, Multiple Access Paths for Digital Collections of Lexicographic Paper Slips, *eLex 2015 – Electronic Lexicography in the 21st Century: Linking Lexical Data in the Digital Age*, https://elex.link/elex2015/conference-proceedings/paper-25/_26.4.2016.

Ивана В. Лазич Коник

ТЕМАТИЧЕСКИЕ ГРУППЫ ЛЕКСИКИ ТРАДИЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ

Резюме

В статье представлена лексика сербских устных народных песен (лирический жанр) и традиционной культуры на основе тематической классификации отобраного языкового материала. Выделены три главные группы, или понятийные категории: 'Человек', 'Природа' и 'Характеристики мира', которые далее были разделены на более узкие тематические группы. Этот способ представления традиционной лексики имеет важное значение для семантических и лингвокультурологических исследований и особенно для лексикографической обработки. Установленные концептуальные категории (тематические группы) можно считать адекватными высшими понятиями с точки зрения семантической идентификации этих лексем в словаре.

Ключевые слова: тематическая классификация; тематические группы; фольклорная лексика; лексика; лексикография; лирическая фольклорная картина мира; сербский язык.

